

Poezija, imeti moramo naravnost pogum, da to besedo izgovorimo, tista poezija, ki nastane le iz sozvočja odnosov. To so odnosi, ki uvrstijo trdno očrtane predmete v veliko igro notranje povezanosti. Iz trdno očrtanih in objektivnih stvari nastane iznenada nekaj nepričakovanega, nekaj presenetljivega, neko čudo.

Prijatelji, naš delež zmore uresničiti to čudo!

Za koga naj vse to nastane? Za občinstvo.

Za katero občinstvo? Odgovorili so: za ljudstvo.

Jaz pa mislim, da za ljudi. Tu gre za odnos človeka do človeka. Posameznik se obrača k sočloveku. Delo, ki ga podaja, je v osnovi skupno delo. Njegov nastanek pa je v rokah posameznika. Ta človek se obrača na nepoznane, vendar na nepoznane, ki obstojé, ki so tu, ki čakajo, in sta zanje čustvo, umetnost prav tako važna kakor voda in kruh...

V času industrializacije in velikih kolektivnih del, ki naj bi služila temu, da bi bil svet obvarovan pred smešnimi katastrofami, v trenutku, ko vsepovsod obstojé možnosti, da končamo kaos, v katerem se gibljemo, dobi kreativni individuuum višji pomen nosilca in posrednika človeškega občutja.«

POMEN PREŠERNOVE DRUŽBE DANES

Jože Šifrer

Prešernova družba je od leta 1953, ko je bila ustanovljena, precej razširila in popestrila svojo založniško dejavnost. V rednih zbirkah, ki izhajajo na koncu vsakega leta, se je tesno naslonila na tradicijo Mohorjeve in Vodnikove družbe, v izdajanju romanov v zbirki *Ljudska knjiga* je od leta 1957 dalje že preselila število petdeset in je tako med slovenskimi bralci popularizirala že dobršen kos starejše in novejše svetovne književnosti, z revijo *Obzornik* pa skuša najneposredneje opravljati ljudskoprosvetno poslanstvo. Izven dvoma je, da si je družba v dobrih desetih letih obstoja zagotovila neko mesto v splošnih prizadevanjih po omiki slovenskih množic, saj se naklada njenih rednih zbirk že približuje petdesetim tisočem, da je družbi z dobro organizacijo ter s široko razpredeno mrežo poverjenikov uspelo prodreti domala v sleherni kotiček naše dežele in da ji je kljub naglo naraščajoči draginji na knjižnem trgu uspelo obdržati za svoje proizvode dostopno ceno. Vse to je res, vendar pa navzlic vsem naštetim zaslugam in uspehom družba vedno bolj zahaja v nevarnost, da bodo vse njene številke sčasoma postale zgolj lepa fasada, zunanji blišč ali določeno propagandno sredstvo, zakaj družba je danes že na tem, da bo kot knjigotrška ustanova vse žrtvovala za popularizacijo svojih knjig ter se tako spustila na ne več dopustno raven ljudskega okusa in potreb.

Pustimo ob strani zbirko *Ljudska knjiga* in revijo *Obzornik*, ustavimo naj se le ob rednih letnih zbirkah s koledarjem, saj te še vedno pomenijo središče v prosvetljevalnem prizadevanju Prešernove družbe.

Redne in doplačilne knjige s koledarjem, kakor jih družba na koncu vsakega leta pošilja med beroče občinstvo, danes nimajo več kakega globljega namena in smisla, pač pa so postale bolj ali manj le navada povprečnega slovenskega občana. Družba sv. Mohorja, ki je sredi prejšnjega stoletja položila temelje takim periodičnim edicijam, je vsekakor imela tehtnejše vzroke za svojo

akcijo in bolj v bistvo slovenske družbe segajoče načrte kot pa Prešernova družba osem let po drugi svetovni vojni. Za na pol pismeno slovensko ljudstvo je namreč v drugi polovici 19. stoletja še vedno obstajala nevarnost, da postane plen močnejših in na kulturnem področju razvitejših sosedov. Vprašanje kulturne razvitosti je bilo še v vsej polovici stoletja tudi vprašanje nacionalnega obstoja in kolikor je posameznik ali organizirana skupina prispevala k razvoju domače kulture, toliko je hkrati prispeval tudi k razvoju nacionalne misli in potemtakem k narodnoobrambni sposobnosti slovenskega občestva. S tega vidika je Mohorjeva družba v svojem času odigrala pomembno vlogo, posebno še zato, ker je bila v času svojega vzpona skoraj edina knjižna družba z daljnosežnejšim prosvetnim konceptom. S tem da se je z letnimi izdajami svojih knjig trdno zasidrala med kulturno in politično slabo prebujenim ljudstvom, je ne samo pobijala nepismenost, širila vsesplošno razgledanost ter do neke mere brusila literarni okus, ampak je hkrati pomagala formirati neko nacionalno skupnost in v tem je bil njen globlji pomen. Do prve svetovne vojne, torej v času šestdesetletnega delovanja, si je Mohorjeva družba ustvarila tradicijo, ki je imela svojo veljavo tudi še po vojni, ko so prenehali obstajati ti prvotni, komaj zavedni, a bistvo slovenskega problema zadevajoči razlogi za njeno delovanje. Tako se pravzaprav dogaja z vsakim družbenim pojavom, ki mu pravimo tradicija.

Prešernova družba je s podobno književno akcijo, namreč z letnim izdajanjem knjig ljudskoprosvetne narave, nastopila nekaj let po drugi svetovni vojni, ko močnejših razlogov za takšno akcijo že davno ni bilo več, ko je bila hkrati založniška dejavnost že stvar poklicnih institucij in ko je nasploh poučna in leposlovna knjiga lahko prihajala do bralca že po najrazličnejših poteh. Tako ta družba še daleč ni mogla računati na kakršen koli književni monopol v slovenski javnosti, to tudi ne zategadelj, ker je imela že ob ustanovitvi in ima še danes močnega konkurenta v Mohorjevi družbi, katere letne edicije s koledarjem in večernicami so spričo njihove stoletne tradicije še danes močno razširjene. Kmalu je postalo jasno, da si bo morala Prešernova družba pomagati prav s trgovskimi metodami, navzlic temu da ji je pomagal ves naš politični aparat, če si bo hotela ustvariti takšno popularnost, kot jo je dolga desetletja uživala njena Mohorjeva sorodnica. Zato se danes ta naša družba poslužuje žrebanja, dodaja svojim knjigam reprodukcije umetniških slik, dela še druge vrste reklamo, kar vse je seveda normalno, sodobno in prav, ko ne bi, če stvar pogledamo nekoliko natančneje, vse to prizadevanje za popularnost nosilo v sebi skrite kali tragičnega kulturnega nesmisla. Če namreč Prešernova družba že ob ustanovitvi ni imela globljih pobud za svojo aktivnost, pa je v času svojega obstoja z rednimi letnimi edicijami postala in vedno bolj postaja trgovsko podjetje, v vsebinskem pogledu pa pasivni spremljevalec našega družbenega razvoja, pasivni prisluskovalac ljudskemu okusu in strežnik vsakdanjim potrebam, namesto da bi kot kulturna institucija v danih razmerah usmerjala okus ter dvigala kulturne potrebe.

Da bo bolj jasno, koliko smotrni ali nesmotrni je danes program redne letne zbirke s koledarjem, v čem obstaja nekoristno popuščanje preprostemu okusu in kam nasploh pelje njena pot, si oglejmo nekaj zadnjih in nekaj napovedanih del!

Koledar Prešernove družbe je kot osrednja knjiga redne zbirke nemara njen najslabši del, in ko bi ga primerjali s podobnimi koledarji izpred več deset-

letij, bi po smotrnosti, pa čeprav bi pri tem upoštevali različnost razmer, težko vzdržal primerjavo. Vsi koledarji Prešernove družbe nekaj let nazaj kažejo isti uredniški princip: precej notranje in zunanje politike v sliki in besedi, nekaj gospodarstva, kulture in poljudne znanosti, morda kak potopis ali reportaža o važnejšem dogodku iz preteklega leta, za tem pa množica nasvetov za vsakdanjo rabo. In ker koledar izide na koncu leta, je razumljivo, da se ga drži prah vseh preteklih dvanajstih mesecev, da ne prinaša dosti takega, o čemer kolikor toliko razgledan bralec ne bi bil že bral v časopisju oziroma v kaki reviji ali slišal po radiu. Dejstvo, da koledar Prešernove družbe vse aktualnosti obravnava *post festum*, z neko časovno distanco, jemlje tej vsakoletni knjigi živost in neposrednost, vzporedno s tem pa diha iz njegove vsebine neka ne več resnična predpostavka, češ da so slovenske množice še neprosvetljene, zlasti na političnem področju nerazgledane in morda celo obrnjene v napačno smer ter bi take tudi ostale, da jim ni na koncu leta prišel v roke *Prešernov koledar*. Zdi se, kot da bi koledar pozabljal na dejstvo, da imamo danes v Sloveniji 550.000 radijskih in 55.000 televizijskih naročnikov, da so številni časopisi in deloma tudi revije prodrli že skoraj v vsako slovensko vas, da ima torej naš človek dovolj možnosti in tudi vneme za to, da se sproti seznanja z najrazličnejšimi novicami in problemi iz sodobnega sveta. Zato pa bo koledar v tej obliki vedno manj mogel nadomeščati druge publikacije in informativne oziroma izobraževalne institucije, čedalje manj bo tudi uspeval v širjenju neke moderne prosvetljenke misli, pa čeprav bo svojim bralcem stregel s takimi »nasveti za vsakdanjo rabo«, kot so na primer prometni znaki (koledar za leto 1962), ali s takimi »privlačnimi« zadevami, kot so slike domačih in tujih popevkarjev (koledar za leto 1964). Skratka, koledar te družbe je kljub določenemu prizadevanju po pestrosti in aktualnosti bolj kot katera koli druga knjiga redne zbirke zaostal za razvojem. ostal je sicer še spoštovan, vendar nikomur več potreben anahronizem današnjega časa.

Drugi del zbirke je leposlovje. Tu bi bilo povsem napačno izhajati iz vprašanja, ali je širjenje leposlovja, kot ga z rednimi letnimi edicijami opravlja Prešernova družba, potrebno ali ne. Treba pa se je ustaviti ob vprašanju, kolikšen delež ima to leposlovje v okviru celotne zbirke oziroma kakšne so perspektive v dviganju literarnega okusa in v populariziranju umetniške besede v obliki takšne zbirke, kot so redne letne izdaje Prešernove družbe. Kaže namreč, kot da bi bila družba iz leta v leto bolj v zadregi, s kakšnimi in s katerimi knjigami naj postreže svojim bralcem. Če si ogledamo leposlovje iz zadnjih dveh let in iz napovedanega letnika 1965, se nam pokaže naslednja slika:

1963: I. Potrč, *Srečanje*; H. Kiljan Laxness, *Atomska postaja*; A. Fiedler, *Ribe pojo v Ukajali*; O. Davičo, *Črno na belem*.

1964: I. Tavčar, *V Zali*; V. Nekrasov, *V domačem mestu*; F. Bevk, *Iz iskre požar*.

1965: E. Zola, *Tereza Raquin*; A. Ingolič, *Enajstorica živih*; E. E. Kirsch, *Odkritja v Mehiki*.

Ni naš namen, da bi se spuščali v estetsko presojo vseh teh del, zakaj gotovo je bil izbor dokaj skrben. To, česar se je treba tu predvsem dotakniti in kar že na prvi pogled pade v oči, je dejstvo, da se leposlovje iz leta v leto bolj spušča od pretencioznih literarnih del na raven vsakdanjega okusa in na potrebe potrošnika, razen tega pa se tudi število leposlovnih knjig manjša. Medtem

ko so za leto 1963 naročniki družbe dobili originalno slovensko leposlovno delo in tri prevode, so za leto 1964 dobili eno originalno slovensko delo, le en prevod in ponatis Tavčarjeve povesti. Za leto 1965 pa se nam obeta samo še ponatis Zolajevga romana, Ingoličeva mladinska povest ter potopis tujega avtorja. Ni več potrebno dokazovati, da leposlovje v zbirki upada, saj sta mladinska povest in potopis le privesek beletrije v klasičnem pomenu. Seveda pa tu vendarle nastane vprašanje, koliko vodstvo družbe zavestno in postopoma ne namerava prenesti leposlovnega čtiva na zbirko *Ljudska knjiga*. Upadanje leposlovja pa navzlic taki slutnji kaže na to, da se družba samo še po sili oprijemlje tradicionalne težnje, posredovati v okviru rednih letnih zbirk svojim potrošnikom domačo in tujo besedno umetnost.

Tretji del zbirke so poljudnoznanstvena dela in praktični priročniki. Ni dvoma, da naročniki zbirke z veseljem sprejemajo taka dela, kot sta za leto 1964 *Naš zdravnik* F. Smerduja ali *Slovenija in njeni kraji* F. Planine, bolj specializiran pa je že na primer za leto 1965 poljudnoznanstveni priročnik *Kemija v službi človeka* ali za leto 1965 napovedana knjižica *Glasba in mi* izpod peresa C. Cvetka. Gotovo marsikomu pridejo prav praktični priročniki, izšli v zadnjih nekaj letih: Tavčar-Špolar, *Domača dela in popravila*; Špolar, *Stanovanje*; Špolar, *Za krmilom*; Tavčar, *Elektrika za domačo rabo*. Težko bi bilo zagovarjati misel, da so danes taka dela našemu človeku nepotrebna, saj podobne stvari nahajamo po vsem civiliziranem svetu. Toda eno je jasno: Prešernova družba se je s temi poljudnimi deli, zlasti še s tako imenovanimi praktičnimi priročniki docela odpovedala temu, da bi v svojih bralcih načrtno vzgajala smisel za višje kulturne in znanstvene potrebe ter za splošnočloveške etične vrednote, kar vse naj bi bilo v naših razmerah ustrezno namenu Mohorjeve in Vodnikove družbe v preteklosti, pač pa je pristala pri golem praktikizmu in vsakdanjih potrošnikovih potrebah.

A vse kaže, da bo Prešernova družba še naprej morala opravljati takšno praktičistično tlako, to pa vse dotlej, dokler ne bodo naša strokovna združenja ali poklicna knjižnoizdajateljska podjetja po zmernih cenah oskrbovala ljudi s poljudnoznanstvenimi deli in praktičnimi priročniki z različnih področij. To bi bilo v takih specializiranih razmerah, kot so naše, edino umestno, smotrno in perspektivno. Prešernova družba bo s svojimi rednimi letnimi zbirkami vedno manj zmogla vse, razen tega bo sama v sebi zvođenela in ob pomanjkanju globljih spodbud za svoje delovanje vedno bolj ostajala brez prave perspektive. Danes je torej njeno popularnost pripisati le dobri trgovski mreži, nizki ceni in končno dejstvu, da skuša za vsako ceno ustreči potrošnikom na področjih, kjer jim tisti, ki so za to bolj poklicani, premalo strežejo. Tu pa bo kmalu konec smiselnega ter iz lastne aktivnosti rastočega razvoja in, če bo šlo tako naprej, bo Prešernova družba s svojimi rednimi edicijami čedalje težje capljala za časom.